

УДК 323.2

Передумови політичного та економічного успіху країн Скандинавії та Азійсько- Тихоокеанського регіону

Дмитро Кондратенко,
аспірант

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

Автор статті робить спробу з'ясувати передумови успішного розвитку країн Азійсько-Тихоокеанського регіону та Скандинавії. Він доходить висновку, що політичні причини їх прогресу мають коріння в їх традиціях, що були використані й частково зреформовані політиками ще на початку ХХ століття.

Ключові слова: країни Скандинавії, Азійсько-Тихоокеанський регіон, неекономічні фактори успіху, суспільна солідарність.

The author of the article tries to find out the preconditions of a successful development of the countries in Asiatic-Pacific region and Scandinavia. He comes to the conclusion, that political reasons of their progress have roots in their traditions which were used and partially regenerated by politicians yet at the beginning of XX-th age.

Keyword: Scandinavian countries, Asiatic-Pacific region, non-economic factors of success, social solidarity.

Міжнародна економічна статистика та оцінки рівня політичної стабільності та якості життя протягом останніх двадцяти років постійно присуджувала перші місця низці країн Азійсько-Тихоокеанського регіону та країн Скандинавії [1]. Чому ж такі різні за соціальною структурою, культурою та історією держави не тільки опинилися поруч, але і обігнали більшість сильніших конкурентів за рівнем розвитку?

Політичні причини такого прогресу цих суспільств мають коріння в їх традиційній структурі і традиціях, що були використані й частково

Дмитро Кондратенко

зреформовані політиками на початку ХХ століття. При цьому, в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону розвитку сприяло розуміння нації як союзу сімей (або родів), а в Скандинавських країнах – бачення нації як єдиної родини.

Розглянемо неекономічні фактори успіхів цих держав. Основні відмінності Скандинавських країн – конституційних монархій – „соціал-демократичних королівств” від решти країн ЄС/європейської економічної зони полягають в особливих формах суспільної солідарності. Передумовами її були національні (протестантські) церкви та функціонування парламентів і місцевих представницьких органів. На противагу католицизму, де віруючі з різних країн становлять загальнохристиянську спільноту, всі члени суспільства в скандинавських країнах одночасно були членами національної керованої монархом церкви. Спільність громадян є не тільки географічно-організаційною, але й духовною. Таким чином, солідарність в скандинавських суспільствах досягалася, перш за все, на загальнонаціональному рівні за присутності релігійного та державного символу – монарха. На думку Л. Грінфелд, створення національної церкви в Англії сприяло розумінню англійців як окремої нації та становленню економічного націоналізму [2].

Суспільства Східної Азії забезпечували солідарність на іншому рівні – сім'ї та „роду”. Саме роди репрезентують перед державою окремих індивідів. В сучасних умовах роль роду виконує вже не кровноспоріднена спільнота, а колектив – економічна організація [3]. Конфуціанська держава ніколи не дозволяє окремим індивідам виступати проти своїх сімей. Регламентуються форми поведінки підлеглих щодо голів сімей і родів, проте ніяк не гарантуються права молодших критикувати та виступати в певних випадках проти старших. В європейській державі „загального добробуту” практикується активний захист працівників перед роботодавцями та ювенальна юстиція – захист інтересів дітей проти батьків засобами держави. Позиція конфуціанців полягає в покладанні цих патрональних функцій на саму сім'ю або фірму, держава ж регулює відносини між цими колективами. В більшій чи меншій мірі як „китайській”, так і „скандинавській” моделі притаманний колективізм. Проте для скандинавських країн характерна міжособистісна конкуренція, що на національному рівні поєднується з колективізмом, а для країн з суттєвим впливом китайської етики характерна конкуренція міжгрупова, котра поєднується з колективізмом на міжособистісному рівні.

Розглянемо докладніше моделі „скандинавської” і „китайської” (або азійсько-тихоокеанської) побудови держави.

„Китайська” модель держави

На культуру таких східноазійських країн, як Китай, Японія, Корея, В'єтнам, помітно впливало конфуціанство.

Конфуціанство не є релігією в повному розумінні цього, оскільки не має цілісної містично-метафізичної системи. Хоча його основоположною

ідеєю (релігійного плану) і є культ Неба, але в ньому немає суб'єкта, який би уособлював сили природи, не сповідується віри в потойбічний світ. В основі вчення Конфуція — суспільство та його потреби. Політичною метою конфуціанства було створення міцного базису для організації держави, покликаної забезпечувати інтереси людей. На відміну від даосизму (з його принципом уникнення розв'язання суспільних суперечностей), конфуціанство має на меті розбудову розгалуженої системи адміністрування суспільства, активізацію стосунків між його складовими (громадами, кланами, сім'ями) і створення державної надбудови над цими структурами. Звідси випливають такі поняття, як „конфуціанська вертикаль” та „конфуціанська піраміда”.

Вчення Конфуція описує принципи ефективного функціонування бюрократичних структур держави, обґрунтовуючи необхідність дотримання їх всіма членами суспільства. Концепція загальної добродійності, що має реалізуватися через повагу до всього суспільного, гідність та відчуття приналежності до китайської спільноти, створила своєрідні та ефективні механізми функціонування і розвитку китайського суспільства на століття вперед. Етичні правила, закладені в конфуціанській етиці, актуалізувалися через ритуали. Ритуали зберігали сталість розвитку та зменшували можливі відхилення від принципів, закладених Конфуцієм [4].

В Китаї конфуціанськи налаштований уряд використовував даосизм та буддизм у своїх інтересах для насадження своєї ідеології і принципів. У цьому вбачаємо реалізацію принципів конфуціанства, спрямованих на об'єднання окремих спільнот і громад в єдину державну структуру. Бюрократичний апарат поєднав на принципах „конфуціанської піраміди” даосів і буддистів, вимагаючи від них поваги до держави через суворе дотримання конфуціанських принципів. У прагненні послідовників конфуціанської ідеології підпорядкувати спільноти різних культур цій ідеології з метою впорядкування міжнаціональних взаємин та нормального функціонування держави ми бачимо, з одного боку, космополітичні й толерантні принципи, а з іншого — прояв авторитарного дискурсу. Отже особа, за конфуціанськими настановами, має бути членом своєї спільноти, а також підданцем держави, виконуючи свої обов'язки переважно через ретельне дотримання правил у межах своєї мікроспільноти, життєдіяльність якої регулюється державним апаратом.

Конфуціанство є цілісною філософською системою, здатною забезпечувати розвиток суспільства. Етика його ґрунтується на принципах гуманності та ієрархічності суспільства. Головним принципом вчення Конфуція є доброчесність, яка є гарантом стабільності й могутності держави.

Конфуцій стояв на позиціях загального допуску людей до знань: „У навчанні не може бути різниці за походженням”. Все залежить від самої людини: якщо вона поставила мету та присвятила свої помисли навчанню,

Дмитро Кондратенко

на неї чекає подяка вчителя. У „Лунь юй” наводиться характерна градація людей залежно від ставлення до знань: „Той, хто має вроджені знання, стоїть вище за всіх. За ними йдуть ті, хто набуває знань завдяки навчанню. Далі йдуть ті, хто приступає до навчання, зустрівшись з труднощами. Ті, хто зустрівшись з труднощами, не вчаються, стоять нижче за всіх” [5]. Звідси випливає шанобливе ставлення Конфуція до всіх професіоналів у своїй сфері.

Конфуцій наголошував на пріоритетності духовної діяльності і духовного виховання народу перед матеріальним багатством. Народ має багатіти, але, насамперед, має здійснюватися духовне виховання суспільства, що гарантуватиме його стабільність і щастя. Духовність суспільства, таким чином, має бути фундаментом розбудови інших параметрів держави: багатства, військової поти тощо.

За Конфуцієм, суспільство і держава нерозривно пов'язані. Суспільство складається з первинних елементів, якими є сім'ї і громади. В громадах закладається особливий порядок шанування старших та поклоніння родові. Громади поєднуються державним механізмом, на який загалом поширюються такі ж норми, що і на сім'ю. На відміну від даоського принципу самодостатності людини, Конфуцій наголошує на необхідності створення великих держав шляхом об'єднання таких первинних утворень, як сім'ї, клани, племена. І, на відміну від легістів, він засуджує принцип кругової поруки і вторгнення держави в царину сімейного. Конфуцій передбачав можливість чинення пасивного опору з боку суспільства, якщо держава порушує правила лі. Духовність суспільства, за Конфуцієм, є основною цінністю. Від багатства і зброї можна відмовитися, але необхідно зберігати суспільну духовність. Якщо зброя і багатство переважно належать державі, то духовність є саме суспільною цінністю.

Суспільству Конфуцій відводить роль основи держави і базису для розвитку потенціалу людей. Суспільство, згідно з конфуціанством, складається з первинних елементів — сімей. Отже всі люди мають виконувати свої зобов'язання перед суспільством як перед своєю сім'єю. Тобто етику стосунків між членами сім'ї Конфуцій переносить на все суспільство. Таким чином, держава має бути міцною настільки, наскільки міцна сім'я. Відтак поза сім'єю людина неповноцінна. Якщо вона не зможе виконати свої обов'язки сина чи батька, шанувати пращурів, то вона є **сяожень** — темною людиною [6]. Така людина йде всупереч свого дао-шляху. Внаслідок цього вся держава може піти всупереч дао-шляху, і у ній почнуть правити негідні люди.

Держава може чинити свій вплив на сім'ю, але в певних межах. Головним її завданням є пропаганда правил лі та сімейних цінностей. Тому аж до початку ХХ століття конфуціалізована культура Піднебесної імперії самовизначалася як така, що визначена на лі („держава ритуалу і музики”), і такою її бачили на Заході з ХVІІ століття, тобто з часу

повідомлень про неї перших християнських місіонерів, що робили наголос на „китайській церемонії” [7].

„Північноєвропейська” модель держави

Значний вплив на розвиток Європи і, зокрема, скандинавських країн справляло християнство. Католицизм, визнаючи духовну владу Папи у всіх християнських просторах, був і залишається конфесією зі значним космополітичним потенціалом. Проте з появою протестантизму відбулося відокремлення низки національних церков від католицької громади. Концепція „обраного народу” знайшла конкретне втілення в національних державах. Не випадково в Біблії Піскатора „Споглядачі землі Ханаанської” зображується, який вигляд мали голландці за часів війни за незалежність від Іспанії [8]. Біблійний сюжет описує перші кроки „обраного народу Ізраїлевого”. Голландці, за новою протестантською концепцією, являли собою новий обраний народ, що оновив свою віру. На відміну від загальнохристиянської католицької спільноти, протестантизм сприяв прискореному формуванню національних держав, де кожен народ, що переклав своєю мовою Біблію, ставав обраним. В решті протестантських країн відбувалися аналогічні процеси творення ранніх націй.

В більшості протестантських країн главою церкви ставав король. Кордони спільноти єдиновірців стали збігатися з державними кордонами. Біблія перекладалася на основну народну мову, яка ставала державною. Населення протестантської держави віддалялося від решти християн, але ставало більш консолідованим. Протестантизм сприяв формуванню розуміння народу країни як єдиної родини. Результати цього добре помітні зараз: держава активно перебирає на себе функції сім'ї стосовно виховання дітей, захисту інтересів молодших і залежних членів родини від старших і батьків, розвивається ювенальна юстиція та інші форми втручання в родинне життя. Такі процеси неможливо уявити в країнах Східної Азії, де держава лише сприяє стабільності і зміцненню сімейних відносин. Ці риси протестантської держави стали найбільш характерними для скандинавських держав та німецьких князівств (невеликих за населенням держав на чолі з монархом), менш характерні для Англії (велика держава з національними окраїнами – Уельс, Шотландія, Ірландія), Нідерландів та Швейцарії (багатоукладні конфедерації).

Порівняння ідеологічного розвитку Китаю та країн Скандинавії за доби Середньовіччя

Розвиток політичної теорії в Китаї найбільш активно відбувався за династії Сун в XI–XII сторіччях. В цей час країни Скандинавії почали християнізацію та запозичили римське право і його судову систему як основу юридичної системи замість традиційного права. Основним напрямом ідеологічного розвитку в імперії Сун було прагнення повернутися до

Дмитро Кондратенко

доконфуціанської моралі та політичної ідеології. В цілому саме тоді склалися погляди щодо розвитку соціальних систем, що застосовувалися в монархічному Китаї за пізніших династій – як китайської мін і монгольської та манжурської династій. Мін та Цинь характеризуються особливо глибоким культурним застоєм та послідовними намаганнями консервації ситуації і обмеження контактів з іноземцями задля запобігання культурним впливам.

Натомість скандинавські країни, в силу як свого морського положення, так і впливів християнства як загальноєвропейської релігії, активно запозичували різні європейські ідеї. Всі вони долучилися до реформації та прийняли лютеранство, передавши ідеологічне й адміністративне керівництво церквою національним лідерам (монархам). Аналогічні процеси одночасно відбувалися в Англії, яка відокремила свою церкву від Риму, залишаючи при цьому католицькі обряди.

Основні заперечення проти церковної реформи мали не богословський, а політико-юридичний характер. Зокрема, Т. Мор наголошував, що парламент та король Англії не мають права приймати рішення щодо влади Папи над церквою і християнами – Папа римський визнаний всіма християнами світу, а отже може бути відсторонений тільки загальним рішенням [9]. Отже суперечка точилася навколо суверенних прав націй. Протестантизм нав'язував між членами однієї нації особливий зв'язок, що не поширювався на представників інших націй.

Важливою умовою виникнення ранньої протестантської нації була наявність монарха, що був як символом, так і адміністративним інститутом забезпечення єдності держави-нації. Симптоматично, що серед скандинавських країн останньою прийняла протестантизм Норвегія – королівство в унії з Данією, яке проте мало тривалі й не дуже стабільні зв'язки з метрополією. Єпископи Норвегії, які фактично правили країною, до останнього чинили спротив реформації, в тому числі і збройно. Наявність власного короля значно спростила б формування ранньої національної держави.

Загалом протестантизм наближав віру та її обряди до кожної людини, прилаштовуючись до її мови та підданства і таким чином уможлилював поділ загальнохристиянської спільноти на окремі національні церкви [10].

За доби нового часу в Скандинавських країнах розвивалися інститути представницької законодавчої влади. Цей процес відбувався не без проблем та відступів, проте жителі цих країн отримали змогу порівняти різні типи державного ладу протягом свого життя, і цей досвід став у пригоді наступним поколінням.

Етнічні ж китайці з середини XVII сторіччя переживали не найкращі часи – панування маньчжурської династії Цинь було відверто дискримінаційним стосовно китайців на користь маньчжурів – саме в ці часи китайців зобов'язали носити косички (жіноча ознака – як символ слабкості завойованих). Тому в цей час важко назвати якийсь позитивний

політичний досвід для етнічних китайців окрім прагнення національного визволення.

Порівняння розвитку націоналізму в країнах Скандинавії та в Китаї з XIX століття

Політичний розвиток Китаю в XIX столітті характеризується деспотичним правлінням маньчжурської династії та стихійними виступами проти неї. В другій половині цього сторіччя з'являються теорії щодо поєднання шляхів звільнення від поневолення та шляхів національного розвитку. Серед теоретиків (і практиків) такого звільнення найсуттєвіші напрацювання, без сумніву, належать Сунь Ятсену. Його теорії справили значний вплив на розвиток Китаю і держав, у яких переважало китайське населення. Сунь Ятсен, один з організаторів і натхненників демократичної революції, є автором низки політико-філософських творів. 1910 року він був змушений погодитися з передачею влади генералу Юань Шихаю, правління якого започаткувало період нестабільності. Як голова партії Гоміндан, Сунь Ятсен залишався одним з небагатьох моральних авторитетів в китайському суспільстві за часів військової анархії. Його ідеї безпосередньо застосовувалися в Тайвані, що демонстрував значні успіхи після відступу туди гомінданівців.

Програма та політичні ідеї Сунь Ятсена викладені в низці опублікованих виступів під назвою „Три принципи народу” (націоналізм, народовладдя, народне благоденство), а також у „Програмі будівництва держави” [11].

В своїх вченнях Сунь Ятсен особливу увагу приділяв проблемі співвідношення „знання та дії” (чжи-сін), прийшовши до концепції „діяти легко, знати важко” (сін і чжи нань), піднявши статус знання вище межі, можливої для конфуціанської традиції. Це стало результатом знайомства Сунь Ятсена із західною філософською думкою, зокрема з традицією платонізму [12]. На думку Сунь Ятсена, на першому етапі „люди не знали і діяли”, на другому — „діяли і потім вже знали”, на третьому — „знають і потім діють”.

Ідеї Сунь Ятсена тісно пов'язані з вирішенням деяких фундаментальних світоглядних питань, котрі значною мірою визначили вибір цілей та засобів їх реалізації. Важливим аспектом духовної програми мислителя є заперечення класової боротьби як рушійної сили історії. Він розглядав цю концепцію як перенесення законів біології на суспільство, стверджуючи, що еволюція людства принципово відрізняється від еволюції біологічних видів. Базовим принципом розвитку людства Сунь Ятсен вважав взаємодопомогу, а не боротьбу за виживання. На його думку, зовнішніми формами взаємодопомоги можна вважати суспільство й державу, а її невід'ємними атрибутами — доброчесність, гуманність, справедливість та обов'язок. Сунь Ятсен обстоював уявлення про суттєві переваги китайської цивілізації над європейською у сфері духовного життя, вважав, що модернізоване конфуціанство може слугувати розвиткові прогресивних

Дмитро Кондратенко

соціальних поглядів. Тільки дотримуючись гуманних принципів, людство, на його думку, зможе досягти розквіту, і, навпаки, зневажаючи їх — може загинути. Тому Сунь Ятсен відкидав традиційне народне ставлення до практичної діяльності та закликав до нової концепції дії.

Сунь Ятсен вважав, що прислів'я „Знати просто, робити важко” негативно вплинуло на китайський характер: „Застій, що досі панує у справах Китаю, пояснюється не нездатністю діяти, а невмінням пізнавати і тим, що навіть вже пізнане часто не впроваджувалося в життя через те, що пізнання вважалося легким, а дія важкою. Якби вдалося довести китайцям, що пізнання зовсім не легке, а дія зовсім не важка, якби вдалося переконати їх нічого не боятися і знаходити радість у дії, перед Китаєм відкрився б шлях до прогресу” [13, с. 149]. Побудувати новий сильний Китай можна лише за умови виховання високого морального духу, адже держава, переконував Сунь Ятсен, — це сукупність людей, люди — це носії морального духу, а державні справи — це, передусім, прояв морального духу конкретного людського колективу. Тому успіх чи невдача в політиці залежать від морального стану людей. Тільки впевненість у здійсненні задуманого, доводив мислитель, увінчається успіхом навіть тоді, коли для цього доведеться перевернути гори або засипати море [13, с. 146]. На переконання Сунь Ятсена, саме людській психіці належить велика роль. Вона дійсно є джерелом будь-якої справи. „Психологічна, духовна підготовка діяльної нації, — зазначав він, — основна запорука швидкого перетворення Китаю на передову й могутню державу. Це шлях до світлого царства миру та радості для народу” [13, с. 147].

Сунь Ятсен за допомогою десяти прикладів діяльності людей (харчування, використання грошей, літературна творчість, будівництво житла, суднобудівництво, спорудження фортифікацій, каналів, електрика, хімія, загальна еволюція) доводив легкість дії, чим суттєво вплинув на переорієнтацію суспільної свідомості „менш активних” китайців порівняно з іноземцями. Підтвердженням того, що дія легка, є, на думку Сунь Ятсена, звичайна, найлегша дія — харчування: всі люди, всі живі істоти здатні здійснювати цю дію; водночас сутність процесу харчування й досі не вдалося з'ясувати не лише простим людям, а й усім спеціалістам; процес травлення здійснюється кожною людиною, однак сутність його залишається непізнаною [13, с. 149]. Іншим обґрунтуванням його теорії дії є використання грошей: „Люди здатні лише користуватися грошима, але не знають, що таке гроші” [13, с. 171]. Переконливим доказом положення „дія легка, пізнання важке”, на думку Сунь Ятсена, є літературна творчість, характерна протягом тисячоліть лише для освічених людей цивілізованих країн [13, с. 179].

Перетворення китайської талановитої нації на діяльну націю сприятиме, на думку „батька республіки”, її долученню до світової динаміки і створенню держави з найдосконалішим політичним ладом. Сунь Ятсеніві вдалося створити новий суспільний клімат у країні, пробудити

китайський народ до активного життя, визначити нові політичні завдання. Мислитель запропонував програму розвитку демократії під опікою, починаючи із села й закінчуючи, зрештою, створенням національного парламенту, тобто утвердженням у Китаї парламентської республіки.

Водночас у планах китайського мислителя знайшло відображення його прагнення відмовитися від традиційного китайського ізоляціонізму та долучитися до світового прогресу. Сунь Ятсен був переконаний, що без широкого включення Китаю у міжнародні господарські зв'язки неможливо досягти швидкого піднесення економіки та підвищення її технічного рівня. Політика відкритості Китаю, на думку революціонера-філософа, повинна ґрунтуватися на таких принципах: визначенні найбільш вигідних сфер для залучення іноземного капіталу; врахуванні основних потреб нації; просуванні вперед шляхом найменшого опору; виборі найсприятливіших позицій. Ідея Сунь Ятсена полягала у бажанні використати іноземний капітал для побудови соціалізму в Китаї і, гармонійно поєднуючи ці дві економічні рушійні сили, змусити їх діяти разом з метою прискорення розвитку майбутньої світової цивілізації [13, с. 178].

Отже розроблена Сунь Ятсеном концепція духовного будівництва стала стрижнем загальної програми розбудови нової китайської державності. Ідеї „пророка китайського націоналізму”, як називають сьогодні Сунь Ятсена у Піднебесній, доводять свою слушність за умов модернізації країни. Сунь Ятсен залишається єдиним сучасним героєм, визнаним як у континентальному Китаї, так і на Тайвані. Прогрес КНР значною мірою пов'язаний з такими близькими до його ідей гаслами: „Сказати „ні” гегемонізму великих держав”, „Рухатися у ногу з часом”, „Розправити плечі”, „Розкріпачувати свідомість”, „Вище підняти голову”, „Утверджувати велич китайської культури”, „Непохитно захищати й просувати інтереси Китаю”. Концепції Сунь Ятсена були підкреслено колективістськими. Він намагався спрямувати колективну свідомість китайської нації, що утверджувалась як модерна, на досягнення спільних цілей.

У ХІХ столітті Швеція в унії з Норвегією стали справжніми демократичними національними державами, при цьому Норвегія отримала широку автономію. Народи цих країн розширили свій політичний досвід завдяки функціонуванню повноцінних парламентів. 1906 року Норвегія проголосила незалежність від Швеції. Цей політичний акт викликав велике розчарування у шведів. Політики змушені були переосмислити відокремлення Норвегії та розпочали пошуки політики, спроможної забезпечити єдність суспільства.

Лідер Шведської соціал-демократичної партії П. А. Ханссон запропонував концепцію „народного дому”. Після закінчення Першої світової війни шведський експорт різко знизився, країна переживала тривалу рецесію. Невдоволений робітничий клас підтримав соціал-демократів на виборах, від яких чекали розв'язання низки соціальних

Дмитро Кондратенко

проблем, в тому числі житлової, страхування від хвороб та на випадок безробіття. Для зміцнення позицій партії 1929 року П. А. Ханссон (з 1926 року – прем'єр-міністр) написав низку програмних статей, в яких обґрунтував свою концепцію „народного дому” (Folkhemmet), що передбачала необхідність створення суспільства загального добробуту шляхом партнерства робітників і підприємців. Саме йому судилося стати першим лівоцентристським політиком, що реалізував принципи помірної соціал-демократії в державному управлінні. У промові в Ріксдтазі, присвяченій „народному дому”, він говорив: „Основою будь-якого дому є спільність та почуття спорідненості. В хорошому домі немає ані привілейованих, ані принижених, немає улюбленців і пасинків. Там ніхто ні на кого не дивиться звисока, ніхто не намагається добути собі переваги за рахунок інших, там сильний не пригнічує слабого і не знущається з нього. В хорошому домі панують рівність, турбота, співробітництво. Що стосується нашого великого народного дому, дому для всіх громадян, то це означає, що всі соціальні й економічні бар'єри, які зараз ділять суспільство на привілейованих і принижених, правлячих і залежних, багатих і бідних, заможних і незаможних, грабіжників і пограбованих, будуть знищені” [14].

Отже передумови економічного зростання Швеції (та інших скандинавських країн, де існували схожі концепції) базувалися на традиційних уявленнях про устрій суспільства як єдиної родини.

В результаті успішного здійснення програми соціал-демократів Швеція остаточно пододала економічну кризу 1934 року, а Соціал-демократична партія 1941 року здобула абсолютну більшість в парламенті. Проте П. А. Ханссон не сформував однопартійного уряду, створивши коаліцію „національної єдності” з центристськими партіями на час війни. Перший однопартійний уряд соціал-демократи сформували тільки 1945 року.

В економічних реформах у Швеції наголос робився на забезпеченні соціальної інфраструктури для розвитку економіки. В першу чергу це стосувалося масових програм будівництва житла, оскільки розвиток промисловості був неможливим без мобільної робочої сили. Єдина родина-нація потребувала реального „дому” – житла, в якому шведи могли б жити, не відчуваючи себе утисненими в порівнянні з багатшими співвітчизниками. В інших скандинавських країнах розвивалися подібні соціальні програми та підходи.

І Скандинавські, і Азійсько-Тихоокеанські держави характеризуються високою внутрішньої конкуренцією, яка є запорукою їх економічних успіхів. Проте внутрішня конкуренція ґрунтується на різних, якщо не на протилежних принципах. В Скандинавії таким принципом є розуміння нації як єдиної родини, з відповідними наслідками – стимулюванням конкуренції на особистісному рівні, перебирання державою функцій „голови сім'ї”, широкі програми соціального забезпечення. В той же час, в Азійсько-Тихоокеанських країнах нація розглядається як союз первинних

елементів – сімей, родів або трудових колективів – фірм та компаній, що зменшує конкуренцію на міжособистісному рівні, проте сприяє посиленій конкурентній боротьбі між великими економічними суб'єктами.

Література:

1. The Global Competitiveness Report 2009-2010 / Ed. Claus Schwab. – Geneva, 2009. – P. 130; 144; 164; 182; 190; 244; 276; 290; 296.

2. **Greenfield L.** The Spirit of Capitalism. Nationalism and Economic Growth. – Cambridge, 2001. – P. 2.

3. **Кондратенко Дмитро.** Співвідношення особистого та суспільного в конфуціянській етиці / Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – С. 576 – 587.

4. История китайской философии. — М.: Прогрес, 1989. — С. 118 – 124.

5. **Переломов Л. С.** Конфуций. „Лунь юй”. – М.: 2001. – С. 127.

6. **Бычкова Т. А.** Культура традиционных обществ Китая и Японии. – Томск, 2003. – С. 10 – 11.

7. Духовная культура Китая. Энциклопедия / Гл. ред. М. Л. Титаренко. – М., 2006 – С. 299.

8. За мотивами цього малюнку Біблії Піскатора написано ікону „Споглядачі землі Ханаанської”, XVIII ст., Національний художній музей України, І-505.

9. **Осиновский И. Н.** Жизнь и творчество Томаса Мора. – М., 1973. – С. 40 – 114.

10. Цікаво, що в середині XVI сторіччя імператор Китаю під впливом єзуїтів погоджувався прийняти католицизм, проте реакція Папи римського була запізнілою, в тому числі через китайський культ предків. Імператорському Китаю подобалося порівнювати „сина неба” (імператора) з Ісусом Христом. Важко сказати, наскільки привабливим для Китаю міг би бути протестантизм, проте зрозуміло, що неможливо було б підготувати необхідну кількість латиномовного духовництва для цією великої країни, і зрештою Біблію довелося б перекладати на китайську.

11. **Сунь Ятсен.** Избранные произведения. — М.: Наука, 1985. — 672 с.

12. Духовная культура Китая. Энциклопедия / Гл. ред. М. Л. Титаренко. – М., 2006 – С. 397.

13. **Сунь Ятсен.** Духовное строительство (Учение Сунь Вэня) (1918 г.) // Сунь Ятсен. Избранные произведения. — М.: Наука, 1985.

14. **Карлсон И., Линдгрэн А.-М.** Что такое социал-демократия? – Стокгольм, 1996. – С. 31.